

УДК343

БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – ГОЛОВНИЙ ОБ'ЄКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В. П. Тихий

У статті визначені поняття безпеки людини, її значення, зв'язок з правами людини, їх гарантіями, проведена класифікація видів безпеки людини, дана характеристика конституційних засобів забезпечення безпеки людини. Проблема безпеки завжди була і залишається актуальною для людини і суспільства в цілому. Людина постійно дбає про збереження своїх прав і свобод від тих чи інших природно необхідних явищ, прагне до безпеки, бо це благо є вічною умовою для життєдіяльності людини. Безпека є найнеобхіднішою з потреб людини і її «продукування» не може зупинятися ні на мить. Тому в Україні безпека людини і визнається однією з найвищих соціальних цінностей (ч.1 ст. 3 Конституції України).

Безпека людини – це об'єктивний стан і суб'єктивне відчуття фізичної, майнової (матеріальної), соціальної, психологічної, духовної і моральної захищеності людини, її прав і свобод. Людина перебуває в безпеці, коли вона, її права і свободи надійно захищені (забезпечені, гарантовані). Інакше кажучи, саме права і свободи людини та їх гарантії і забезпечують її безпеку. Адже права людини притаманні їй природі, без них вона не може існувати як людська істота.

Ключові слова: Конституція України, безпека людини, права людини, правові гарантії, право людини на безпеку.

Відповідно до Конституції України, Україна є суверенна і демократична, соціальна, правова держава (ст.1), а людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ч.1 ст.3).

За рівнем суб'єктності безпека людини охоплює собою як безпеку особисту, так і спільноти – загальну (спільну, колективну). Загальна безпека може бути як більш, так і менш загальною.

Проблеми безпеки завжди були і залишаються актуальними для людини і суспільства в цілому. Людина постійно дбає про збереження своїх прав і свобод від тих чи інших посягань, небезпечних явищ, прагне до безпеки, бо це благо є вічною природною необхідністю, умовою для

життєдіяльності людини. Безпека є найнеобхіднішою з потреб людини і її «продукування» не може зупинятися ні на мить.

Безпека людини – це об'єктивний стан і суб'єктивне відчуття фізичної, майнової (матеріальної), соціальної, психологічної, духовної і моральної захищеності людини, її прав і свобод. Людина перебуває в безпеці, коли вона, її права і свободи надійно захищені (забезпечені, гарантовані). Інакше кажучи, саме права і свободи людини та їх гарантії і забезпечують її безпеку. Адже права людини притаманні їй природі, без них вона не може існувати як людська істота.

Юридична наука і практика мають справу з небезпеками у сфері діяльності людей, тому причиною небезпеки завжди виступають саме певна діяльність, поведінка людей. Безпека людини – це певною мірою узагальнюючий, інтегрований виразник реалізації прав і свобод людини, її захищеності (гарантованості) від небезпек. Вона (безпека) є одним з головних показників якості та рівня життя. Останні знижуються, тобто потреби людини задовольняються гірше, через недостатнє забезпечення безпеки.

Справді надійна безпека для всіх людей може бути досягнута лише через усунення причин створення загроз для людини, її прав і свобод. Тільки в умовах демократичної, соціальної, правової держави людина знаходить безпеку від тиранії, гноблення, свавілля, беззаконня, безправ'я, насильства тощо. Тому, на наш погляд, право людини на безпеку – це комплексне, узагальнююче, інтегральне право, право на такий правопорядок, за умов якого забезпечуються (гарантуються, охороняються і захищаються) права і свободи людини. Такий висновок випливає внаслідок аналізу природи безпеки людини та міжнародних договорів України і Конституції України. Так, згідно із Загальною декларацією прав людини, «кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені» (стаття 28). У Статуті Ради Європи наголошується, що «кожний член Ради Європи обов'язково має визначити принципи верховенства права та здійснення прав і основних свобод людини всіма особами, що знаходяться під його юрисдикцією» (стаття 3). У Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року зазначається, що уряди, які підписали цю Конвенцію як члени Ради Європи, беручи до уваги Загальну Декларацію прав людини і враховуючи, що ця Декларація має на меті забезпечити загальне і ефективне визнання і дотримання прав, які в ній проголошені (преамбула), зобов'язалися поважати права людини – гарантувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі 1 цієї Конвенції (стаття 1).

Забезпечення безпеки людини (гарантування, охорона і захист прав і свобод людини) – головна функція, мета і обов'язок держави Україна, всіх гілок влади, всіх ланок державного механізму. Держава є основним суб'єктом забезпечення безпеки людини. Саме людина, її права і свободи є головним об'єктом національної безпеки.

Відповідно до Конституції України визнаються і діють принципи поділу влади і верховенства права як умова гарантій прав і свобод людини: державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України (стаття 6). Конституційні положення щодо прав людини безпосередньо застосовуються судами. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (частини друга та третя статті 8).

Згідно зі статтею 9 Конституції України ратифіковані міжнародні договори стають частиною законодавства України. Хоча міжнародне звичаєве право та загальновизнані принципи права не згадуються в цій статті, проте посилання на загальновизнані принципи і норми міжнародного права введено до статті 18, яка стосується зовнішньої політики України.

Чітке втілення в Конституції України принципу законності: «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (стаття 19). Статті 22 і 157 Конституції України гарантують захист самого існування прав людини, забороняючи скасовувати права шляхом внесення змін до Конституції. Особливо важливими є також частина третя статті 8 та частина перша статті 55, які передбачають, що права людини застосовуються безпосередньо і захищаються судами. Незворотність дії в часі законів та інших нормативно-правових актів (стаття 58 Конституції) також забезпечує безпеку людини від посягань держави.

Перелік основних прав людини є повним, і це свідчить про бажання нашої держави забезпечити захист всього обсягу прав, гарантованих

Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, та здійснити їх практичне втілення. «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України» (частина перша статті 64). Можливі обмеження прав людини встановлені в Конституції в окремих статтях (постатейно), а не в спільній статті. Дуже важливо, що частина друга статті 55 надає кожному право оскаржити рішення органів державної влади і, таким чином, закладає конституційну основу для здійснення судового контролю за адміністративними органами.

Таким чином, безпека людини полягає в пануванні прав і свобод людини. Для її забезпечення застосовуються такі засоби:

1) держава і суспільство сприяють створенню умов, необхідних для повної і безперешкодної реалізації прав і свобод людини;

2) права і свободи людини є межою втручання держави у життя людини;

3) передбачаються заходи з охорони прав і свобод, юридичні правила з приводу безпеки людини, зокрема, закріплюються в Конституції та законах природні права людини та їх гарантії, заборони і обмеження безпідставного втручання держави, її органів у життя людини, засоби самозахисту людини від посягань на права і свободи людини як з боку держави, так і приватних осіб, інші заходи запобігання, попередження, профілактики та виключення порушення прав і свобод людини;

4) при порушенні прав і свобод людини здійснюється діяльність і вживаються заходи щодо безпосереднього захисту прав і свобод людини – припинення порушення (загрози порушення) прав і свобод людини, їх відновлення, ліквідації наслідків скоєних правопорушень, притягнення винних до юридичної відповідальності, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, спричиненої такими порушеннями, реалізації юридичної відповідальності.

У цьому аспекті Конституція України є також засобом забезпечення безпеки людини, захисту її прав і свобод. Ці засоби мають бути справедливими, демократичними, законними та легітимними. Їх основою є синтез принципів верховенства права і демократизму, виключення зловживання як принципом верховенства права, так і принципом демократизму.

Запобігання порушення права людини на безпеку і його відновлення (у випадках порушення) здійснюється шляхом застосування правових норм як щодо охорони, так і щодо захисту права. Тобто, право на безпеку в значенні об'єктивного права – це певні гарантії, обмеження, конкретні

державні та правові інститути і механізми, які забезпечують захист людини від небезпек.

При цьому законодавство та діяльність по забезпеченню безпеки людини повинні бути, з одного боку, достатніми, а з другого – не порушувати прав і свобод людини. З метою збереження безпеки людей держава не має права звертатися до засобів, які загрожують їх свободі. Рівень безпеки людини повинен бути щонайменше таким, щоб у суспільстві була створена атмосфера миру та спокою, щоб кожний був впевнений в тому, що його правам і свободам, життю і здоров'ю, честі і гідності, свободі і власності не загрожує небезпека, що він надійно захищений державою і суспільством.

Саме такий рівень безпеки і повинен гарантуватися державою, але передбачається і відповідальність людини в цій сфері.

Згідно з Конституцією України кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості (стаття 23). Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (частина перша статті 68).

Потреба в безпеці це потреба в захищеності і потреба почувати себе в стані, при якому відсутня загроза для життя і здоров'я. Безпека це умова задоволення інших потреб. Людина прагне до безпеки, намагається жити в безпеці, в стані, коли їй ніщо не загрожує, в світі вільному від страху. Але в суспільстві існують небезпеки для людини: фізичні, біологічні, психологічні, екологічні, духовні, економічні, соціальні, технічні, політичні, інформаційні тощо. Деякі з них, на жаль, стають нормою нашого життя.

У широкому значенні безпека людини охоплює всі види безпеки: біологічну, фізичну, психологічну, духовну, екологічну, економічну, майнову, соціальну, природну, технічну, політичну, інформаційну тощо.

Зміцнення безпеки людини, на наш погляд, вимагає:

– забезпечення верховенства, пріоритету прав і основних свобод людини у відносинах з державою;

– врегулювання поведінки людей відповідно до загально визнаного принципу «дозволено все, крім того, що заборонено законом» та врегулювання діяльності держави, її органів, посадових і службових осіб відповідно до принципу «дозволено лише те, що передбачається законами»;

– забезпечення захисту людини від посягань з боку інших людей та забезпечення захисту людини від посягань з боку держави, її органів, посадових і службових осіб;

– підвищення рівня гарантованості прав і свобод людини, закріплених у Конституції, а саме: права на життя (стаття 27), права на повагу гідності (стаття 28),

– свободи та особистої недоторканності (стаття 29), недоторканності житла (стаття 30), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31), недоторканності особистого і сімейного життя (стаття 32), свободи пересування, вільного вибору місця проживання (стаття 33), права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (стаття 34);

– приведення законодавства у галузі прав людини у відповідність до міжнародних норм і стандартів;

– забезпечення прав і свобод кожної людини згідно з міжнародними, в тому числі європейськими, нормами і стандартами;

– посилення юридичного забезпечення права людини на власність;

– створення належних умов, вироблення правових механізмів і процедур для повної і безперешкодної реалізації кожною особою прав і свобод, їх дієвої охорони та захисту у разі їх порушення;

– посилення боротьби зі злочинами, які посягають на права і свободи людини; прийняття законів про зброю, охоронну та детективну діяльність, про недержавні правозахисні організації тощо.

Необхідні подальші наукові дослідження вказаних напрямів та видів безпеки людини, особливо соціальної, екологічної, технічної, інформаційної та безпеки людства.

БЕЗОПАСНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА – ГЛАВНЫЙ ОБЪЕКТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В. П. Тихий

В статье определены понятия безопасности человека, ее значение, связь с правами человека, их гарантиями, проведена классификация видов безопасности человека, дана характеристика конституционных средств обеспечения безопасности человека.

Проблема безопасности всегда была и остается актуальной для человека и общества в целом. Человек постоянно заботится о сохранении своих прав и свобод от тех или иных посягательств, опасных явлений, стремится к безопасности, потому что это благо есть вечной естественной необходимостью, условием для жизнедеятельности человека. Безопасность является самой необходимой из

потребностей человека и ее «производство» не может останавливаться ни на «миг».

Поэтому в Украине безопасность человека и признается одной из наивысших социальных ценностей (ч.1 ст.3 Конституции Украины). Безопасность человека – это объективное состояние и субъективное ощущение физической, имущественной (материальной), социальной, психологической, духовной и моральной защищенности человека, его прав и свобод. Человек находится в безопасности, когда он, его права и свободы надежно защищены (обеспечены, гарантированы). Иначе говоря, именно права и свободы человека и их гарантии и обеспечивают его безопасность. Ведь права человека присущи его природе, без них он не может существовать как человеческое существо.

Ключевые слова: Конституция Украины, безопасность человека, права человека, правовые гарантии, право человека на безопасность.

HUMAN SECURITY – THE MAIN OBJECT OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

V. P. Tykhyi

The article defines the concept of human security, its value, the connection with human rights, it guarantees a classification of types of human security, describes the constitutional means to ensure human security.

The problem of security has always been important for the individual and society as a whole. Man is always concerned about the preservation of the rights and freedoms of various attacks, hazards, seeks security benefit because it is an eternal natural necessity condition for human life. Security is the most essential of human needs and its «production» can not stop for a moment. Therefore, Ukraine human security and is recognized as one of the highest social values (the first part of the article 3 Constitution of Ukraine)

Human security is an objective condition and subjective feeling of physical property (material), social, psychological, spiritual and moral protection of human rights and freedoms. The man is safe when it is, its rights and freedoms protected (secured guaranteed). In other words, the very rights and freedoms and their guarantees and ensure its safety. After all, human rights are inherent to its nature, without which it can not exist as a human being.

Key words: *the Constitution of Ukraine, security of the person, human rights, legal guarantees, the right of the person to security.*

Тихий Володимир Павлович – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, Віце-президент – керівник КРЦ НАПрН України (м. Київ, Україна). E-mail: acad@voliacable.com

Tykhyi Volodymyr Pavlovych – Doctor of Legal Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Vice-President – Head of Kyiv Regional Center of National Academy of Legal Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine). E-mail: acad@voliacable.com